

Janiš, Dalibor; Vácha, Zdeněk; Vrla, Radim

K počátkům stavby kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí

Archaeologia historica. 2013, vol. 38, iss. 2, pp. 355-368

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128327>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K počátkům stavby kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí

DALIBOR JANIŠ – ZDENĚK VÁCHA – RADIM VRLA

Abstrakt: Příspěvek se zabývá nejstaršími stavebními dějinami kostela sv. Trojice ve Valašském Meziříčí. Ve starší literatuře se diskutovalo o stáří stavby, která se skládá ze zděného presbytáře a dřevěné lodi. Na základě rozboru architektonických detailů, výsledků staršího archeologického průzkumu, historických zpráv a výsledků nově provedeného dendrochronologického datování krovu lze konstatovat, že presbytář byl postaven na počátku 60. let 16. století. Původní rozsah loď (krov datován až k roku 1678) a sakristie (na portále datum 1754) není znám. Ze staršího archeologického průzkumu vyplývá, že současné stavbě mohl předcházet starší kostel. Kostel sv. Trojice představuje renesanční stavbu, postavenou ale v konzervativním prostředí vycházejícím ještě ze starší středověké tradice. Typologicky náleží k polodřevěným kostelům.

Klíčová slova: kostel – renesance – krov – zarážka – Valašské Meziříčí.

The Origins of the Construction of the Church of the Holy Trinity, Valašské Meziříčí

Abstract: This contribution is dedicated to the earliest building history of the Church of the Holy Trinity, Valašské Meziříčí. The construction consists of a presbytery and a wooden nave, and its age has been previously discussed in specialist literature. The analysis of architectural details, results of archaeological research, historical records and results of recent dendrochronological dating of the roof frame have shown that the presbytery was built in the early 1560s. The original dimensions of the nave (the roof frame comes from 1678) and the sacristy (the portal bears the date 1754) remain unknown. Archaeological research done in the past indicates that the present construction might have been preceded by an older church. The Church of the Holy Trinity is a renaissance building constructed in a conservative milieu and thus still rooted in medieval tradition. In typological terms, it ranks among semi-wooden churches.

Key words: Church – Renaissance – roof frame – chock – Valašské Meziříčí.

Kostel sv. Trojice ve Valašském Meziříčí představuje pozoruhodnou historickou stavbu, která je spjata se staršími dějinami města ležícího u soutoku Rožnovské a Vsetínské Bečvy. Kostel se nachází na svazité ostrožně západně od historického jádra města Valašské Meziříčí v prostoru bývalého předměstí. Lokalita kostela je ze severní strany omezena prudkým svahem k řece Rožnovské Bečvě, z jihu trasou historické komunikace vedoucí od západu, jež se ve městě napojovala na severojižní komunikaci.

1. Výchozí situace bádání

O stáří kostela sv. Trojice se v minulosti vedly spory a nutno předeslat, že ani dnes nelze tuto otázku zodpovědět definitivně. Důvodem pro tendenci klást jeho vznik hlouběji do historie byl archaický výraz zčásti dřevěné stavby, který ponoukal k jeho spojování se „staroslovanským slohem“ Velké Moravy (Šigut 1940, 43–45). Tento názor vyslovil František Rosmaěl, ředitel Odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, zároveň od roku 1882 korespondent a 1890 konservátor C. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek se sídlem ve Vídni, posléze ministerský úředník tamtéž (Brückler–Nimeth 2001, 228).

Pozdější badatelé předpokládané stáří objektu snižovali. Reprezentováni byli především valašskomeziříčským historikem Eduardem Domluvillem, autorem zpracování Valašskomeziříčského okresu Vlastivědy moravské (1914, 154) a taktéž korespondentem vídeňské komise (Brückler–Nimeth 2001, 51), kladoucím jeho vznik do období po zrušení fary v Krásné (tedy ve 40. letech 16. století), Václavem Mencllem, jenž kostel jednoznačně pokládá za doklad „známého houževnatého setrvávání schemat gotických v architektuře církevní dlouho do šestnáctého století“ a za dobu vzniku celé stavby pokládá konec 16. století (1927, 48), a konečně Františkem Šigutem. Šigut však – jako jediný – za nejstarší část kostela považuje jižní kapli, jejíž vznik předpokládá již na začátku 16. století (1940, 47). Nejednotné byly vždy i názory,

zda presbytář a loď jsou výsledkem jedné stavební etapy, respektive která část je starší (srov. Šigut 1940, 43–47).

Dalším, a v podstatě na delší dobu posledním, kdo se stavebním vývojem kostela podrobněji zabýval, byl valašskomeziříčský historik Ladislav Baletka, který byl svědkem poslední rozsáhlé obnovy kostela, jež započala v roce 1971. V jejím rámci došlo k rozsáhlejšímu odstraňování omítek i dílčím zásahům do terénu, v daném případě do dlažby uvnitř kostela. Výsledky svých pozorování spolu s nástinem stavebního vývoje a též polemikou s předchozími badateli publikoval v roce 1972 (Baletka 1972, 26–27). Na základě nepřímých argumentů (nálezy keramiky datované do 14. a 15. století a interpretace listiny z roku 1419) vyslovuje hypotézu o středověkém původu stavby a vysloveně hovoří (v případě osazení náhrobku Jana Žernovského ze Žernoví) o „*původně gotické kamenné zdi*“ (Baletka 1972, 28). Původní kostel viděl v rozsahu jeho dnešní zděné části, přístavbu dřevěné lodi kladl souhlasně s datováním portálu sakristie do období po polovině 18. století. Nejnovější zpracování vlastivědy Okres Vsetín (Dědková 2002, 510) datuje (zjevně s odkazem na citovanou práci V. Mencla) vznik stavby do konce 16. století.

Popsaná situace byla pro kolektiv autorů výchozí ke zkoumání této nesporně významné církevní stavby. Výsledky průzkumu jsou obsahem této studie.

2. Popis stavby

Kostel sv. Trojice leží přibližně uprostřed parcely ve tvaru nepravidelného obdélníku (cca 130 × 50, respektive 60 m), která je tvořena plochou bývalého hřbitova. Kostel představuje jednodílnou orientovanou stavbu s pětibocí uzavřeným presbytářem bez opěrných pilířů. Po stranách presbytáře jsou situovány sakristie a kaple sv. Kříže, čímž půdorys kostela získává tvar latinského kříže. Tato část chrámu je zděná, na rozdíl od západně situované lodi, jež je dřevěná a mírně užší. Charakteristickým znakem kostela je sled dřevěných podokapních konzol, objímající stěny presbytáře. Střecha kostela je valbová, nad svatyní se subtilním sanktusníkem s jehlancovou střechou se zalamuje podle půdorysu; střechy nad přístavbami svatyně tvoří polovalby. Střecha presbytáře má výrazný přesah, přičemž přečnívající vazné trámy jsou vizuálně podchyceny zmíněnými konzolovitými zarážkami, jež zároveň podepírají námětky.

Okna svatyně s vně se rozšiřujícími špaletami jsou ukončena plným obloukem. Podobný tvar mají i okna lodi; svébytným tvarováním se vyznačují západní, severní a jižní vstupy do lodi, které jsou ukončeny segmentem, jenž vrcholí drobným výřezem.

Presbytář, oddělený od lodi vítězným obloukem, je stejně jako tato plochostropý. Plochostropá je rovněž sakristie, klenbou je vybavena pouze jižní boční kaple, jež není předmětem této studie.

Stavba jako taková nevykazuje – s výjimkou barokní fáze úprav – žádné slohové znaky, jež by dovolily přesnější časové zařazení pomocí formální analýzy; proto byla pro určení stáří objektu, jeho dřevěných konstrukcí, využita metoda dendrochronologie, jejíž výsledky byly řazeny do kontextu ostatního zkoumání, včetně hodnocení zachovaných zpráv o předchozích archeologických výzkumech.

3. Historické souvislosti

3.1 Město Valašské Meziříčí a jeho vývoj ve 14.–16. století

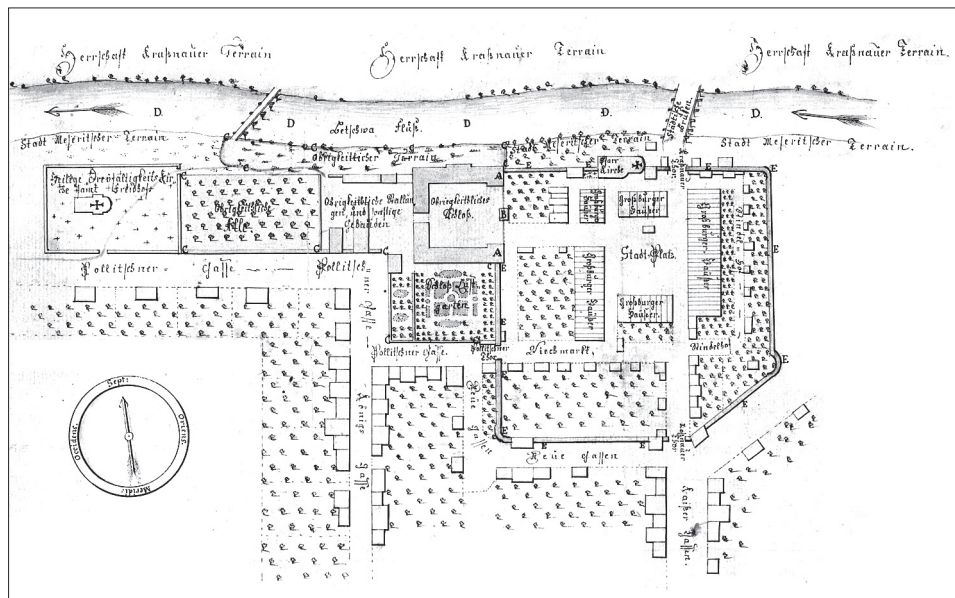
Město Valašské Meziříčí leží na rozhraní převážně hornatého území horního Pobečví a území Kelečska, kde se vytvořila sídelní komora již ve 12. století. V tomto prostoru ležely převážně statky olomouckého biskupství, které v rámci kolonizace ve 13. a 14. století získalo další državy i na levém břehu Rožnovské Bečvy. Šlo o lenní statek Valašské Meziříčí, poprvé připomínaný v písemných pramenech k roku 1297, a o něco později, asi kolem poloviny 14. století utvořený lenní statek Rožnov s hradem (Janiš–Kohoutek 2002, 131–134; Baletka 2002, 146–147, 156; Janiš 2011, 11–31). Pravý břeh Rožnovské Bečvy zaujímaly vesměs drobné statky náležející nižší šlechtě (Lešná, Perná, Přiluky), větší statky drželi členové

rodu pánů z Krásna, kteří se poprvé připomínají k roku 1299 (Janiš–Kohoutek 2002, 135; CDM V, 115–116, č. 112; 118–119, č. 114).

Meziříčí se poprvé výslovně uvádí k roku 1297 (CDM V, 77–78, č. 75), a to v predikátu Vrše z Meziříčí, o kterém se celkem oprávněně soudí, že náležel k rodu pánů z Krásna (erbu jelena). Meziříčí bylo založeno na vyvýšené terase na levém břehu Rožnovské Bečvy, osídlení z konce 13. století dokládají i zatím nepočtené archeologické nálezy. Skutečným, tedy právním městem se Meziříčí stalo patrně až v polovině 14. století; jako město, respektive městečko se poprvé uvádí v 70. letech 14. století. Vedle staršího názvu Meziříčí (1376, *opidum Mezerziczie*) se objevuje i německý název Schönstadt (1377, *Schonstatt*) či spojení obou názvů (1393, *stat Mezerzicz, genannt die Schone stat*); později však převážil český název (Listiny 1889, 3–5; CDM XII, 157 č. 161; Domluvil 1914, 173–175). Meziříčí i sousední Krásno ležely na významné obchodní komunikaci, která podle údajů listiny z roku 1396 vedla „z Polska přes město Jičín a přes Krásno, přes Meziříčí a přes Vsetín do Uher“ (CDM XII, 307–308 č. 332). Z Meziříčí potom směřovala západním směrem odbočka této cesty, čemuž odpovídalo i základní komunikační schéma uvnitř i vně města (obr. 1).

Město Meziříčí bylo součástí léna, jehož centrem byl hrad Arnoltovice (k. ú. Poličná), ležící na levém břehu u soutoku Bečvy a zbudovaný patrně na přelomu 13. a 14. století (Janiš–Kohoutek 2002, 135). Koncem 14. století se léno dostalo do rukou pánů z Kravař, kteří drželi také sousední rožnovské panství a od 70. let 14. století vlastnili také statky na pravém břehu Rožnovské Bečvy (Krásno, Zašová, Zubří). Rožnovské, respektive rožnovsko-krásenské panství bylo jako celek považováno od začátku 15. století již za alodní statek (Baletka 2002, 146–147; Janiš 2011, 25–31).

Jak již bylo zmíněno, páni z Kravař drželi od roku 1396 arnoltovicko-meziříčské léno, jehož část, která se vázala k hradu (tvrzi) Arnoltovice měla po roce 1416 jiné držitele, mezi něž patřili mimo jiné vladkové z Bystřice (Domluvil 1914, 176–178, 322–323; Baletka 2002, 156–157). Ke spojení jmenovaných statků potom došlo v 70. letech 15. století, kdy Jan Jičínský z Cimburka držel opět obě panství, alodní rožnovsko-krásenské i lenní mezi-

Obr. 1. Schématický plán města Valašského Meziříčí z počátku 19. století. Vlevo kostel sv. Trojice se hřbitovem obklopeným zdí se dvěma vstupy. Sbirky Muzea regionu Valašsko, Muzeum Valašské Meziříčí.

Abb. 1. Schematischer Stadtplan von Valašské Meziříčí vom Beginn des 19. Jhdts. Links Heilige Dreifaltigkeitskirche mit Friedhof und Friedhofsmauer mit zwei Eingängen. Sammlungen des Museums der Region Valašsko (Walachei), Museum Valašské Meziříčí.

říčské, stejně jako jeho nástupci – uherský magnát Petr, hrabě ze Sv. Jiří a Pezinku, Kunové z Kunštátu, Šelmbekové, od roku 1533 Jan z Pernštejna a konečně od roku 1554 Žerotínové, kteří lenní statek drželi až do moderní doby (Baletka 2002, 146–147, 156–157 ; přehledně Janiš 2011, 32–47).

3.2 Kostel sv. Trojice ve světle písemných pramenů

Otázka církevní správy ve Valašském Meziříčí i v sousedním Krásně ve středověku je s ohledem na torzovitost údajů v písemných pramenech poměrně nejasná. Roli městského farního kostela plnil nepochybně již od doby vzniku města Meziříčí dnešní farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, který byl zbudován na okraji vysoké terasy nad Rožnovskou Bečvou. Kostel tak stál v okrajové, nejlépe chráněné poloze v rámci středověkého městského areálu a od 16. století ležel v bezprostřední blízkosti městských hradeb. Starší zjištění dokládají pozůstatky gotické architektury původního kostela, jejichž bližší datace je prozatím nejasná – ve starší literatuře je rámcově kladena do 14. století (Šigut 1940, 7–10, 16–23; Domluvil 1914, 148–150; srov. Dědková 2002, 509). Původní středověký kostel, zasvěcený snad sv. Kunhutě, byl výrazně poničen při požárech města v letech 1576 a 1607 a znovu v období třicetileté války, a byl proto opakovaně opravován a přestavován (Šigut 1940, 9–11).¹

Obr. 2. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Celkový pohled na kostel od jihozápadu, první polovina 20. století. Historický fotoarchiv NPÚ ÚOP v Brně.

Abb. 2. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Gesamtansicht der Kirche von Südwest, erste Hälfte 20. Jhd. Historisches Fotoarchiv Nationales Denkmalinstitut, Gebietsfachstelle in Brno.

Sousední (od roku 1491 městečko) Krásno mělo vlastní farnost s kostelem sv. Jakuba Většího (nověji Janiš–Vácha–Vrla 2012). Z nařízení vrchnosti, Jana z Pernštejna, však ve 40. letech 16. století došlo k dočasnému spojení Meziříčí s Krásnem, jež tak ztratilo své samosprávné postavení a mělo být nadále považováno pouze za meziříčské předměstí (Listiny 1889, 27–28; Baletka 1996, 2–3). V souvislosti s tím Jan z Pernštejna prodal v roce 1545 krásenskou faru s příslušenstvím a výtěžek měl být použit na postavení nového mostu přes Bečvu a novou faru v Meziříčí. Přestože byla v polovině 50. let 16. století samostatnost

¹ Ke starším stavebním dějinám valašskomeziříčského kostela Nanebevzetí Panny Marie připravují autoři této statě samostatnou studii.

Obr. 3. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Celkový pohled na objekt od severovýchodu, před polovinou 20. století. Historický fotoarchiv NPÚ ÚOP v Brně.

Abb. 3. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Gesamtansicht des Objekts von Nordost, vor erster Hälfte 20. Jhd. Historisches Fotoarchiv Nationales Denkmalinstitut, Gebietsfachstelle in Brno.

Krásna obnovená, původní krásenská fara již obnovená nebyla a zdejší kostel od té doby náležel jako filiální pod meziříčskou faru (Listiny 1889, 29; Šigut 1940, 68–69).

Z roku 1419 pochází důležitá listina týkající se meziříčského kostela. Její vydavatel, Jindřich z Bystřice, držitel arnoltovického léna, zřídil záduší u oltáře Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele (*učinil jsem záduší, oltář v Meziříčí ke csti a chvále Pánu Buohu, jeho milej Matsie od nebe vzetí a svatému Janu Křtiteli Božímu i všem svatým*) pro hodslavického faráře Mikeše za vyjmenovaných podmínek a se souhlasem meziříčského faráře Beneše (ZAO, AO, sg. A1a15). L. Baletka (1972, 30) se domníval, že zprávu lze vztáhnout ke kostelu sv. Trojice, ve kterém se k roku 1764 oltář sv. Jana Křtitele připomíná, zatímco v meziříčském farním kostele nikoliv (srov. Šigut 1940, 48). Tato hypotéza se však s ohledem na pozdní dataci těchto dokladů (s přihlédnutím ke všem změnám v průběhu 15.–18. století) jeví jako nepravděpodobná. Samotná listina z roku 1419 navíc zmiňuje, že oltář se měl výslovně nacházet (v kostele) v Meziříčí – pokud by byl míněn kostel sv. Trojice ležící na předměstí, nepochybně by tato skutečnost byla zmíněna.

V písemných pramenech se kostel sv. Trojice poprvé připomíná až k roku 1605, a to v meziříčské předměstské purkrechtní knize, která uvádí, že jistý Mřenek věnoval na oltář v tomto kostele 4 zlaté (Šigut 1940, 47). Písemné prameny tedy přímo neobjasňují okolnosti doby vzniku kostela. Jeho počátky tak dokládají jen starší archeologická zjištění (bez bližší datace) a výsledky dendrochronologického datování krovu nad presbytářem k roku 1562 (viz níže). Možný předchůdce dnešního kostela mohl být s ohledem na historické souvislosti zbudován někdy koncem 15. století, kdy započal hospodářský rozvoj města, jenž kulminoval v období před třicetiletou válkou. Vznik současného kostela můžeme vzhledem k uvedenému datování

Obr. 4. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Interiér presbytáře, pohled od západu (strop je ještě opatřen omítkou). Historický fotoarchív NPÚ ÚOP v Brně.

Abb. 4. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Interieur des Altarraums, Blick von Westen (die Decke ist noch mit Putz versehen). Historisches Fotoarchiv Nationales Denkmalinstitut, Gebietsfachstelle in Brno.

Obr. 5. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Pohled od jihovýchodu z presbytáře do prostoru lodí (i zde je strop ještě omítán). Historický fotoarchív NPÚ ÚOP v Brně.

Abb. 5. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Blick von Südosten vom Altarraum in das Kirchenschiff (auch hier ist die Decke noch verputzt). Historisches Fotoarchiv Nationales Denkmalinstitut, Gebietsfachstelle in Brno.

Obr. 6. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Krov nad presbytářem, pohled od západu.

Abb. 6. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Dachstuhl über dem Altarraum, Blick von Westen.

Obr. 7. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Detail konzolovitých zarážek na severní straně presbytáře, pohled od západu.

Abb. 7. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Detail der Traufkonsolen an der Nordseite des Altarraums, Blick von Westen.

Obr. 8. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Snímek vstupního portálu v západní zdi lodi, pohled od západu.

Abb. 8. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Aufnahme des Eingangsportals in der Westmauer des Kirchenschiffs, Blick von Westen.

náhrobek Jana Žernovského ze Žernoví, jenž zemřel v roce 1585. Žernovský byl manem olomouckého biskupa a od roku 1577 držel lenní statky Branky a Skalička, ležící západně od Valašského Meziříčí (Baletka 2002, 166–147; Janišová 2007, 321). Někteří ze starších autorů se dokonce domnívali, že Žernovský byl přímo zakladatelem kostela (Šigut 1940, 118). Při průzkumných pracích v roce 1971 byl u vstupu z presbytáře do sakristie objeven figurální náhrobek s největší pravděpodobností dcery uvedeného Jana Žernovského Magdaleny, která dle dochované části nápisu na náhrobníku zemřela v roce 1584 (Baletka 1972, 29). V kostele i mimo něj byly nalezeny také měšťanské náhrobky ze 17. a 18. století (Baletka 1972, 28–29). Měšťanské pohřby v souvislosti s kostelem sv. Trojice dokládají i nejstarší dochované meziříčské měšťanské kroniky z 16. a 17. století. Měšťan Ondřej Sivý uvádí k roku 1607 pohřeb své matky Evy (*u S. Trojice při kostele pochována jest u samých dveří*), v roce 1622 pak byl „*při kostele s. Trojice*“ pochován také Sivého otec Jan (Dostál 1962, 116, 122).

Dendrochronologická analýza krovu nad presbytářem dokládá pozoruhodný fakt, že kostela sv. Trojice se výrazněji nedotkl žádný pozdější požár města. Kromě citovaného požáru z roku 1556 a menších požárů z let 1572 a 1594 postihl město Meziříčí rozsáhlý požár v srpnu 1607, kdy bylo zničeno celé město včetně farního kostela. Další pohromy přinesla městu třicetiletá válka. Kromě opakovaných pobytů vojenských oddílů byla obě města postižena požárem v březnu 1621. Za pobytu císařského vojska nejprve vyhořelo celé městečko Krásno a meziříčská předměstí a o několik dní později požár postihl přibližně polovinu Meziříčí uvnitř hradeb. Zkázu města završil ničivý požár dne 14. února 1648, kdy švédské

k roku 1562 spojil s obdobím dynamického stavebního rozvoje města Meziříčí ve druhé polovině 16. století (Baletka 1971; nověji Štětina 2012), přičemž důležitým mezníkem byl rozsáhlý požár města v roce 1556 (Janiš 2011a).

Zbudování nového filiálního kostela nepochybně souviselo s potřebami celé meziříčské farnosti. Kolem kostela sv. Trojice vznikl také nový hřbitov, neboť nejstarší meziříčský hřbitov ležící v blízkosti městských hradeb u západního průčelí farního kostela (obr. 1) byl pro rozvíjející se město nedostačující (Šigut 1940, 117–118). Hřbitov sloužil až do konce 19. století, kdy byl v jižní části města v letech 1891–1892 založen hřbitov nový.

Hmotné památky i písemné prameny dokládají šlechtické i měšťanské pohřby přímo v kostele sv. Trojice. Nacházela se zde hrobka šlechtického rodu Žernovských ze Žernoví. V interiéru kostela se v intaktní poloze dochoval figurální

oddíly dobyly město a zapálily meziříčský zámek, od něhož se požár rozšířil na celé Meziříčí i sousední Krásno. Neznámý kronikář ve své podrobné relaci však dodává, že požáru zůstalo ušetřeno několik domů a kostel v Krásné a také kostel sv. Trojice (Dostál 1962, 150–151; Baletka 1970, 27–28; Janiš 2011a). Je nepochybné, že izolovaná poloha kostela, jak vyplývá i ze starších map (obr. 1, 11), uchránila kostel od zničení požáry.

Ke starším stavebním dějinám kostela sv. Trojice však chybějí podrobnější zprávy. Dochované účty města z roku 1640 uvádějí, že mladší purkmistr koupil „*k potřebě kostelní 1000 šindela*“, není ale jasné, o který kostel konkrétně šlo (Černocký 1898, 24). V průběhu 50. a 60. let 17. století byl kostel vybaven novým oltářem a obrazy (Šigut 1940, 48). Další opravy nejsou z písemných pramenů zřetelné, dendrochronologické datování krovu nad lodí dokládá jeho vznik k roku 1678 (nejasná prozatím zůstává datace dřevěných stěn lodi). Datace krovu tak vylučuje předpoklady starší literatury, jež vesměs předpokládala vznik dřevěné lodi až v 50., respektive v 80. letech 18. století (Domluvil 1914, 154; Šigut 1940, 44; Baletka 1972, 27). Pevné datum se pojí také k výstavbě zděné sakristie v její dnešní podobě, jež nese na vnějším vstupním portále datum 1754. Dendrochronologické datování některých zpevňujících prvků v krovu nad lodí pak dokládá další stavební úpravy k roku 1764 (Kyncl 2012).

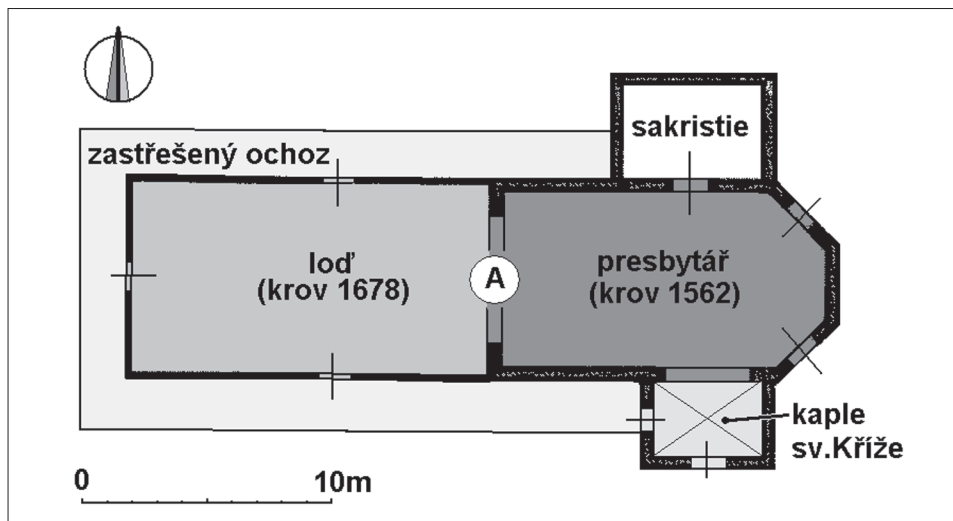
Podle popisu z roku 1764 byl kostel sv. Trojice pokryt šindelem (k výměně této krytiny potom došlo v letech 1831 a 1859), ve věžce se nacházely dva malé zvony. Podlaha byla kryta kameny, kůr není uveden (poprvé připomínán až k roku 1842). Z vnitřního vybavení lze zmínit dřevěnou kazatelnu, oltář sv. Trojice, boční oltáře sv. Jana Křtitele a Panny Marie a oltář sv. Kříže v jižní kapli. Kolem celého hřbitova byla kamenná zídka, v níž byly, jak vyplývá z pozdějšího plánu města z počátku 19. století (obr. 1), dva vstupy – od jihu a severovýchodu (Šigut 1940, 49).

Větší opravy proběhly v 90. letech 19. století, kdy došlo k novému pokrytí střechy šindelem, vyztužení dřevěných stěn a postavení nového dřevěného ochozu kolem lodi kostela (Šigut 1940, 48–51; SOkA Vsetín, FÚ, inv. č. 163–164, kart. 1). Na počátku 20. století měl být kostel zbourán a na jeho místo byla navrhována stavba nového farního kostela. V letech 1927–1928 došlo k dílčím opravám pod dozorem brněnského Památkového úřadu (Šigut 1940, 51–53).

4. Archeologická situace

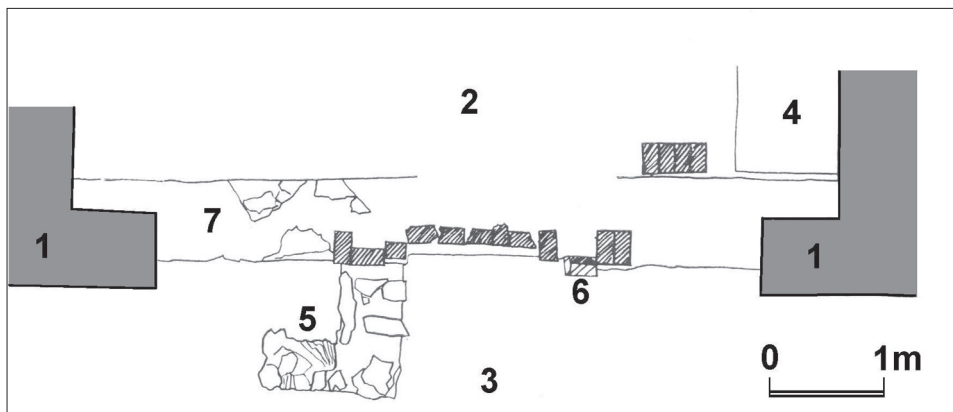
V roce 1971 kostel přešel do majetku Vlastivědného ústavu ve Vsetíně (dnešní Muzeum regionu Valašsko) a od téhož roku byl upravován pro muzejní účely – lapidárium. V souvislosti s adaptačními pracemi došlo k archeologickému výzkumu, v jehož rámci byla odkryta situace v prostoru pod vítězným obloukem. Ve výkopu byly zachyceny zděné konstrukce, interpretované následně Ladislavem Baletkou (1972, 26–31) jako základové zdivo probíhající pod vítězným obloukem, přičemž nutno zmínit, že je vůči němu mírně posunuto východním směrem (obr. 10). Zděná konstrukce sahá do hloubky 120 cm (pod úrovní dnešní dlažby) a její šířka se pohybuje kolem 80 cm. V místech, kde je předpokládán vchod do kostela, je zeď asi o 10–15 cm užší, a to v délce 140 cm. Na líci zdiva (předpokládáme západním, neboť autor hovoří o „vnější“ straně) měla být zachována omítka. Autor z náleзовé situace usuzuje, že nalezené zdivo přináleželo zaniklé části průčelní zdi původního kostela, v níž byl později prolomen vítězný oblouk; dnešní presbytář tedy má být původním kostelem, jenž byl později rozšířen v západním směru. Výzkum dále prokázal další kamenné základy konstrukce v půdorysu písmene L u severního ostění předpokládaného portálu. Toto zdivo je široké 60 cm. Autor je interpretuje s otazníkem jako pozůstatek hrobky (nelze ovšem kupříkladu vyloučit možnost, že jde o základy exteriérové kazatelny).

Tuto interpretaci náleзовé situace však nepovažujeme za jednoznačnou. Se vši opatrností musíme předpokládat, že jde o konstrukci, jež předcházela výstavbě zdiva dnešního presbytáře. Absenci přímé souvislosti mezi stávajícím zdivem a archeologicky odhalenou konstrukcí nasvědčuje její posunutí vůči linii vítězného oblouku; v případě druhotného

Obr. 9. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Půdorysné schéma s vyznačením jednotlivých částí chrámu. A – místo, kde byl prováděn výkop (srov. obr. 10). Jako podkladu bylo použito zaměření V. Mencla (1927, 17, obr. 8).

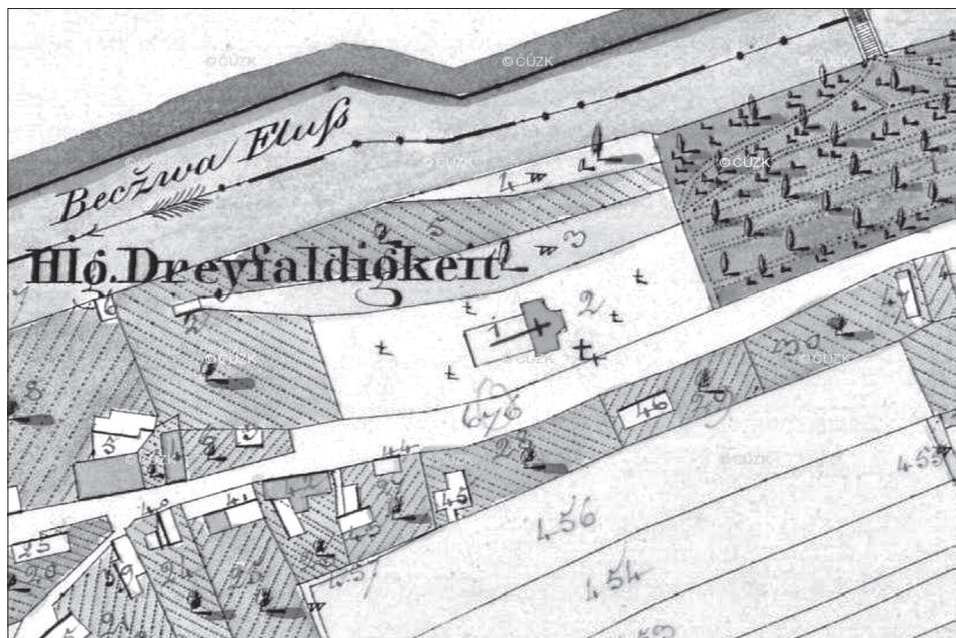
Abb. 9. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Grundrisschema mit eingezeichneten einzelnen Teilen der Kirche. A – Stelle, an der ein Graben ausgehoben wurde (vgl. Abb. 10). Als Vorlage diente die Vermessung von V. Mencl (1927, 17, Abb. 8).

Obr. 10. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice. Půdorysné schéma nálezné situace pod triumfálním obloukem presbytáře zkoumané v roce 1971. 1 – stávající zdivo triumfálního oblouku a presbytáře; 2 – prostor nynějšího kněžiště; 3 – prostor dřevěné lodi; 4 – náhrobní kámen J. F. Wagnera a B. Wagnerové z roku 1693; 5 – zbytek kamenné přístavby; 6 – profilovaná cihla, která měla tvořit patku pilíře u vchodu do kostela; 7 – zdivo probíhající napříč západní částí presbytáře zjištěné ve výkopu, šrafované jsou vyznačené cihly. Jako podkladu využito publikované původní dokumentace L. Baletky (1972, 28), úprava R. Vrla 2012.

Abb. 10. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche. Grundrisschema der Fundsituation unter dem Triumphbogen des 1971 untersuchten Altarraums. 1 – bestehendes Mauerwerk des Triumphbogens und Altarraums; 2 – Raum des gegenwärtigen Altarraums; 3 – Raum des hölzernen Kirchenschiffs; 4 – Grabstein von J. F. Wagner und B. Wagnerová aus dem Jahr 1693; 5 – Rest eines Steinbaus; 6 – profilierter Ziegelstein, der den Fuß des Pfeilers am Kircheneingang gebildet haben dürfte; 7 – im ausgehobenen Graben entdecktes, quer zum Westteil des Altarraums verlaufendes Mauerwerk, die Ziegelsteine wurden schraffiert gekennzeichnet. Als Vorlage diente die veröffentlichte ursprüngliche Dokumentation von L. Baletka (1972, 28), modifiziert von R. Vrla 2012.

prolomení vítězného oblouku by základ spíše měl respektovat průběh původně celistvé zdi. S velkou pravděpodobností lze vyloučit i alternativu, při níž by došlo k uzavření vítězného oblouku – provizornímu či koncepčnímu; i zde by bylo logické předpokládat průběh základu v rámci vítězného oblouku. Publikovaná nálezová zpráva, žel, neuvádí bližší údaje o vzájemném vztahu těchto konstrukcí (provázání, spára apod.), proto setrváváme v oblasti spekulací.

Obr. 11. Valašské Meziříčí, kostel sv. Trojice s okolím. Mapa stabilního katastru z roku 1834. Převzato z historickemapy.cz.
 Abb. 11. Valašské Meziříčí, Heilige Dreifaltigkeitskirche und Umgebung. Karte des stabilen Katasters aus dem Jahr 1834. Entnommen aus historickemapy.cz.

Z archeologického výzkumu pro nás plyne, že v místech dnešní stavby stál starší zděný objekt s vnější omítkou. L. Baletka ve své studii odkazuje na nálezy zlomků keramiky, které datuje na přelom 14. a 15. století (Baletka 1972, 29). Nepracované nálezy jsou od doby výzkumu uloženy v depozitáři Muzea regionu Valašsko – muzeum ve Valašském Meziříčí. K výzkumu kromě informací a nákrešů publikovaných v citované Baletkově studii chybí jakákoliv další dokumentace. Několik kusů keramiky středověkého stáří však má vzhledem k poloze kostela v prostoru osídleného předměstí původního středověkého města Meziříčí jen nízkou vypovídací hodnotu s ohledem na počátky této církevní stavby. Většina nálezů (zejména zlomky keramiky a železné předměty – hřeby) potom rámcově spadá do 16.–19. století (k popisu některých artefaktů stručně Baletka 1972, 29–30). Za zmínku stojí nálezy několika zlomků a také jednoho celého skleněného terčíku z původní výplně oken.² V rámci těchto úvah tedy nelze, jak bylo naznačeno výše, vyloučit existenci staršího kostela, který by tak předcházel současné stavbě.

5. Interpretace

Vzhledem k výše uvedeným historickým souvislostem lze jako o nejzazším možném období vzniku kostela uvažovat o závěru 15. století. Dendrochronologické datování (Kyncl 2012) krovu nad presbytářem doložilo jeho vznik k roku 1562. S tímto datováním spojujeme vznik stávajícího kostela, a to s výjimkou jižní kaple. Zda rozsah lodi a sakristie (s portálem datovaným letopočtem 1754) odpovídal současnému, nevíme. V každém případě tedy kostel sv. Trojice ve Valašském Meziříčí musíme považovat za stavbu renesanční, vzhledem ke konzervativnímu prostředí Valašska nadále ulpívající, jak již pregnantně vyslovil V. Mencl, v tradici středověku. Co do typologie, opírajíce se opět o Menclovo dělení, můžeme kostel zařadit do skupiny kostelů polodřevěných. Na tomto místě je však nutné zmínit další

² Autoři jsou zavázáni díky za zpřístupnění dosud nezpracovaného archeologického materiálu Mgr. Evě Čermákové, Ph.D., z Muzea regionu Valašsko, pracoviště Muzeum Valašské Meziříčí.

blízkou sakrální stavbu v městské části Krásno, kostel sv. Jakuba Většího, jehož obdobně utvářený presbytář byl autory této studie již dříve rovněž řazen do širšího období 16. století (Janiš–Vácha–Vrla 2012).

V dané souvislosti považujeme za vhodné se blíže zmínit o již uvedeném detailu – dřevěných zarážkách, označovaných Václavem Menclem jako podokapní konzoly (Menc 1927, 44), rytmizujících fasády presbytáře v jeho podstřešní partii. V našem případě je tento charakteristický prvek seskládán z vertikálního trámu (jehož dolní ukončení je obloukovitě projmuto) přiléhajícího ke zdi, jenž je čepován zespoda do trámu vazného. Oba prvky spojuje šikmá plátovaná, respektive zadlabaná vzpěra. Svrchu je touto konstrukcí vzepřen námětek. Jednotlivé díly zarážky jsou kotveny kolíky.

Vzhledem ke konstrukci zarážek, jejichž část je dnes torzální, musíme předpokládat jejich převážně dekorativní funkci. Toto řešení však navíc umožňovalo větší vyložení zhlaví vazných trámů nesoucích výrazný námětek, a tedy maximální přesah střechy chránící zdivo.

Tzv. zarážka je motivem v našem prostředí poměrně obvyklým. Václav Menc 1 (s již zmíněným označením podokapní konzola) v případě kostela sv. Bartoloměje v Kočí (okr. Chrudim), kde se uplatňuje zejména na lodi, považuje za prvek „ryze gotický“ (Menc 1927, 44), vznik valašskomeziříčského kostela klade, jak uvedeno, na konec 16. století (Menc 1927, 48). Středověký původ části kostela v Kočí potvrzuje i nové dendrochronologické datování,³ upřesňující vznik dřevěné konstrukce presbytáře s obranným podsebitím k roku 1457, krovu lodi do doby po roce 1552. Kostel v Kočí je tak nejstarším nám známým reprezentantem tohoto konstrukčního řešení u nás. Následuje rovněž opevněný kostel sv. Jana Křtitele v jihomoravském Kurdějově (presbytář 1465/1466d, loď 1483d) a kostel sv. Linharta, také s obrannými prvky – podsebitím na presbytáři –, v Liděrovicích – 1479/1480d. Z exaktně datovaných příkladů je možné dovodit přezívání tohoto typu konstrukce až do konce renesance; obdobné prvky kostela Povýšení sv. Kříže v Javorníku ve Slezsku jsou datovány 1631/1632d a u kostela sv. Kateřiny v Hartmanicích (zde jsou jen menší zarážky a pouze na několika vazných trámech) – 1636/1637d. Na Slovensku je takto zatím datován pouze s valašskomeziříčskou stavbou téměř stejně starý krov kostela sv. Štefana Krále v části Žiliny Zámotie (1556/1557d).

Řada objektů – vesměs sakrální povahy – předběžně datována není. Z českých příkladů uplatnění konzolovitých zarážek lze dále uvést (bez ambic na chronologické řazení) zvonici ve Slavoňově u Nového Města nad Metují, kostel Nejsvětější Trojice v Klášterci nad Ohří (západní část) a kostel sv. Martina v Sedlčanech, ze slovenských příkladů je vhodné zmínit kostel sv. Tomáše ve spišských Mengusovcích.

Pokud není uvedeno jinak, zaměření, kresby a fotografie Radim Vrla, 2012.

Studie byla zpracována za podpory institucionálního úkolu vědy a výzkumu NPÚ č. 21301 – „Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracování stavebně historických a umělecko historických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích“ (R. Vrla) a za finanční podpory Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR jako součást řešení projektu CZ.1.07/2.3.00/20.0031 „Historizace střední Evropy“ Slezské univerzity v Opavě (D. Janiš).

Prameny a literatura

- BALETKA, L., 1970: Požáry a požární ochrana ve Valaš. Meziříčí a Krásné n. B. do roku 1871. In: Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku 2, 27–48. Valašské Meziříčí.
– 1971: Valašské Meziříčí. Črty o vývoji města a jeho památkách. Valašské Meziříčí.
– 1972: Nad výzkumy kostela svatě Trojice ve Valašském Meziříčí. In: Práce Vlastivědného ústavu Vsetín 1 (Baletka, L., ed.), 26–31. Vsetín.
BALETKA, T., 1996: Příspěvek k místopisu a historii domů městečka Krásna nad Bečvou do roku 1676. Příloha Almanachu ke 125. výročí založení Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí.

³ Za poskytnutá data z dendrochronologických expertiz uvedených objektů autoři děkují Ing. Tomáši Kynclovi.

- 2002: Od velké kolonizace do konce středověku. In: Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko (Nekuda, V., ed.), 146–161. Valašské Meziříčí – Brno.
- BRÜCKLER, T.–NIMETH, U., 2001: Personenlexicon zur österreichischen Denkmalpflege (1850–1990). Horn.
- CDM V: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V (Boček, A.–Chytil, J., edd.). Brunae 1850; CDM XII: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII (Brandl, V., ed.). Brünn 1890.
- ČERNOCKÝ, F. J., 1898: Z obecních počtů města Val. Meziříčí z roku 1640. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí 2, 21–32. Valašské Meziříčí.
- DĚDKOVÁ, L., 2002: Umění – Stavební památky do roku 1850. In: Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko (Nekuda, V., ed.), 503–516. Valašské Meziříčí – Brno.
- DOMLUVIL, E., 1914: Valašskomeziříčský okres. Vlastivěda moravská. Brno.
- DOSTÁL, F., 1962: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava.
- JANIŠ, D., 2011: Hrad a město Rožnov v časech středověku. Rožnov pod Radhoštěm.
– 2011a: Neznámý požár města Valašského Meziříčí v roce 1556. Východní Morava 1, 161–163.
- JANIŠ, D.–KOHOUTEK, J., 2002: Středověké osídlení. In: Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko (Nekuda, V., ed.), 131–145. Valašské Meziříčí – Brno.
- JANIŠ, D.–VÁCHA, Z.–VRLA, R., 2012: Kostel sv. Jakuba Většího ve Valašském Meziříčí-Krásné (Poznámky ke stavebním dějinám), AH 37, 557–570.
- JANIŠOVÁ, J., 2007: Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě (Edice Rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541–1556). Brno.
- KYNCL, T., 2012: Výzkumná zpráva č. 105b-12. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků krovů kostela Nejsvětější Trojice ve Valašském Meziříčí, ulož. v NPU ÚOP v Kroměříži.
- LÍSTINY, 1889: Listiny týkající se dávnověkosti města Meziříčí n. Bečvou a okolí jeho (Domluvil, E., ed.). In: IX. zpráva vyššího d. gymnasia ve Val. Meziříčí z r. 1888–89, 3–33. Přerov.
- MENCL, V., 1927: Dřevěné kostelní stavby v zemích českých. Praha.
- SOKA VSETÍN, FÚ: Moravský zemský archiv Brno, Státní okresní archiv Vsetín, fond Farní úřad Valašské Meziříčí, inv. č. 163–164, kart. 1 (Stavební záležitosti – kostely ve Valašském Meziříčí).
- ŠIGUT, F., 1940: Dějiny farnosti Valašské Meziříčí I. Posvátná místa. Valašské Meziříčí.
- ŠTĚTINA, J., 2012: Z průzkumů měšťanských domů ve Valašském Meziříčí, Východní Morava 2, 95–119.
- ZAO, AO: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, listiny.

Zusammenfassung

Zu den baulichen Anfängen der Heilige Dreifaltigkeitskirche in Valašské Meziříčí

Die Dreifaltigkeitskirche in Valašské Meziříčí stellt ein bedeutendes historisches Bauwerk dar, das mit der ältesten Geschichte der am Zusammenfluss der Unteren und Oberen Betschwa (Rožnovská und Vsetínská Bečva) liegenden Stadt zusammenhängt. Die Kirche befindet sich auf einem abschüssigen Bergsporn westlich vom historischen Kern der Stadt Valašské Meziříčí im Raum der ehemaligen Vorstadt. Sie ist von einem Friedhof umgeben, der in der Blütezeit der Stadt im 16. Jahrhundert den ursprünglichen Friedhof an der Pfarrkirche im historischen Kern von Valašské Meziříčí ersetzte.

In der älteren Fachliteratur wird das Alter des aus einem gemauerten Altarraum und einem Kirchenschiff aus Holz bestehenden Baues diskutiert. Im Jahr 1971 wurde das Kirchenobjekt restauriert und im Rahmen der Bauarbeiten wurden unter dem Fußboden (unter dem Triumphbogen) die Reste eines Mauerwerks entdeckt, die offensichtlich belegen, dass an der Stelle des heutigen Baues ein älteres gemauertes Objekt mit Außenputz stand. Anhand einer Analyse der architektonischen Details und den Ergebnissen einer älteren archäologischen Untersuchung sowie von historischen Berichten und den Ergebnissen einer neu durchgeführten dendrochronologischen Datierung des Dachstuhls kann festgehalten werden, dass der Altarraum zu Beginn der sechziger Jahre des 16. Jahrhunderts gebaut worden war. Der ursprüngliche Umfang des Kirchenschiffs (Dachstuhl erst zum Jahr 1678 datiert) und der Sakristei (am Portal das Datum 1754) ist nicht bekannt. Die schriftlichen Quellen erinnern erst ab dem Beginn des 17. Jahrhunderts an die Existenz der Kirche. Aus einer archäologischen Grabung stammt auch archäologisches Material geringeren Umfangs, das allerdings keinen größeren Aussagewert besitzt. Die Kirche stellt einen Renaissancebau dar, der jedoch in einer konservativen Umgebung errichtet wurde, die noch auf der älteren mittelalterlichen Tradition basierte. Typologisch zählt sie zu den halbhölzernen Kirchen. In der vorliegenden Studie wird auch ein charakteristisches Bauelement erörtert, und zwar Stützrasten (Traufkonsolen), die bei uns nachweislich von der Spätgotik bis zum Ende der Renaissance an Sakralbauten vorkommen. Ferner werden Analogien, einschließlich einer exakten dendrochronologischen Datierung aufgeführt.

Falls nicht anders angegeben, Vermessungen, Zeichnungen und Fotografien Radim Vrla, 2012.

Die vorliegende Studie wurde ausgearbeitet unter Förderung der institutionellen Aufgabe von Wissenschaft und Forschung des Nationalen Denkmalinstituts Nr. 21301 – „Wissenschaftliche Forschung und Anwendung

operativer Bearbeitungsmethoden von bei der Restaurierung von Kulturdenkmälern und Immobilien in Denkmalschutzgebieten durchgeführten, bauhistorischen und kunsthistorischen Untersuchungen“ (R. Vrla) sowie unter finanzieller Förderung des Europäischen Sozialfonds und des Staatshaushalts der Tschechischen Republik als Bestandteil von Projekt CZ.1.07/2.3.00/20.0031 „Die Historisierung Mitteleuropas“ der Schlesischen Universität in Opava (D. Janiš).

Mgr. Dalibor **Janiš**, Ph.D., Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezské univerzity v Opavě, Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava, *d.janis@seznam.cz*

PhDr. Zdeněk **Vácha**, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, náměstí Svobody 8, 601 54 Brno, *vacha@brno.npu.cz*

Radim **Vrla**, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, Sněmovní náměstí 1, 767 01 Kroměříž, *vrla@kromeriz.npu.cz*